

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Розкрито проблему формування індивідуальної екологічної культури особистості, визначено суть терміна “екологічна культура”. Аналіз сутності екологічної культури засвідчив її існування не тільки як частини світової культури, а й як екологічної культури особистості, що заснована на поєднанні раціонального та емоційного і сприяє гармонійному розвитку особистості.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, екологічні знання.

Серед глобальних проблем сучасності, що зачіпають інтереси всього людства і кожної людини, особливо важливе значення мають ті, які виникають як результат взаємодії суспільства, людини і природи, – екологічні проблеми. Суспільство у своєму існуванні не може не взаємодіяти з природою як єдиним джерелом живої речовини й енергії, а взаємодіючи, не може не змінювати її. Однак зміни, здійснені без урахування законів природи, призводять до негативних явищ.

Як справедливо підкреслював Ф. Енгельс, “не будемо, однак, занадто радіти нашим перемогам над природою. За кожна таку перемогу вона нам мстить. Кожна з цих перемог має, правда, в першу чергу, ті наслідки, на які ми розраховували, але в другу і в третю чергу зовсім інші, непередбачені наслідки, які дуже часто знищують значення перших” [2].

Загально визнано, що екологічна криза об’єктивно посилюється технічним впливом людства на природу. Здоров’я і подальша доля планети залежить від розумного поводження людини з технікою, від того, наскільки вона буде здатна передбачати негативні наслідки своїх дій і запобігати їм.

Проблема взаємин людини і природи була предметом вивчення багатьох мислителів різних галузей наукового знання минулого і сучасності.

Найважливіше екологічне положення про невіддільність людини і природи та педагогічну цінність зміцнення гуманних почуттів дитини засобами природи підкреслювали такі великі педагоги, як Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. В. Дітсверг і багато інших мислителів, розглядаючи виховання у дітей “відчуття природи” як відчуття її ушляхетнювального впливу на людину [5].

Не залишилися осторонь від питань екології і вітчизняні педагоги. Так, К.Д. Ушинський зазначав, що пізнання об’єктивного світу неможливе без пізнання екологічних зв’язків, які реально існують у ньому. Їх вивчення треба розглядати як необхідну умову формування у школярів основ світогляду [7].

Ще в XVII ст. Я.А. Коменський звернув увагу на природовідповідність усіх речей, тобто на те, що всі процеси в людському суспільстві протікають подібно до процесів природи. Цю ідею він розвинув у своїй праці “Велика дидактика”, епіграфом до якої став девіз “Хай тече все вільно, без

застосування насильства”. Я.А. Коменський стверджував, що природа розвивається за певними законами, а людина – це частина природи, отже, у своєму розвитку вона підкоряється тим самим загальним закономірностям природи [7].

В.О. Сухомлинський стверджував, що сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумною, глибоко моральною, непримиренною до зла.

Оволодіння екологічними знаннями – важлива ланка у процесі навчання і виховання дітей. В.О. Сухомлинський наголошував, що процес пізнання навколишньої дійсності є незалежним емоційним стимулом думки [6].

Характерною особливістю концепцій екологічного виховання різних педагогічних шкіл є аналіз впливу природи, її явищ і процесів на становлення особистості школяра – його соціальний, фізичний, інтелектуальний, художньо-естетичний розвиток.

Зазначимо, що більшість учених процес формування екологічної культури особистості пов’язує з освітою, яка, орієнтуючись на людину, спрямована на задоволення потреб її існування: свободи й вільного вибору, себе і свого світогляду, дій, вчинків, позицій, самостійності та особистої відповідальності, саморозвитку, самореалізації, самовизначення і творчості та ін. Однак слід пам’ятати, що всі можливості та починання людини не мають становити загрози довкіллю [1].

Мета статті – теоретично обґрунтувати проблеми формування індивідуальної екологічної культури особистості.

Екологічне виховання – це безперервний, цілісний, інтегративний процес, що дає змогу виховувати гармонійно розвинену особистість, яка здатна самостійно встановити гармонію в собі самій і сама із собою шляхом визначення гармонії (зняття суперечності) з іншими людьми, суспільством, природою, людською діяльністю.

Підходячи до педагогічного визначення індивідуальної екологічної культури, можна зазначити, що діяльнісно-ціннісний підхід до її формування знайшов відображення і набув подальшого розвитку у психолого-педагогічних дослідженнях. Зміст і ступінь індивідуально-особистісної значущості естетичної, пізнавальної та рекреаційно-оздоровчої цінностей природи залежать від віку і змісту реальних контактів суспільства з природою.

Екологічна культура – складова світової культури, якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно із засвоєнням положень загальної культури.

Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, складовими якої є:

- екологічні знання;
- екологічне мислення;

- культура вчинків;
- культура екологічно виправданої поведінки, яка характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів на щоденну норму вчинків [1].

Проявом екологічної культури є екологічно зумовлена діяльність.

Формування екологічної культури особистості як мети екологічної освіти передбачає комплексний вплив на сфери свідомості: когнітивну, афективну, діяльну. Отже, екологічна освіта має включати загальнонаукові, морально-естетичні і практичні аспекти [2].

Витоки поняття індивідуальної екологічної культури вбачаємо у природовідповідності як принципі виховання і навчання, зародження якого відбулося в античні часи Демокріта, Платона, Арістотеля.

Великої зміни зміст принципу індивідуальної екологічної культури особистості зазнав у кінці XIX ст., в епоху бурхливого розвитку виробництва, яке вимагало від людства освоєння все нових і нових природних багатств. З того часу природу все більше розглядають утилітарно, як сировинну базу, яка збагачує людину. Переставши мислити себе частиною природи, людина ніби остаточно відрікається від родинних зв'язків з нею, протиставляючи себе природному середовищу [3].

Забезпечуючи становлення екологічної культури, важливо використовувати морально-діяльнісний підхід при організації освітньо-виховної роботи в цьому напрямі. Усі аспекти відносин людини з природою, що впливають на сучасну екологічну обстановку в повному обсязі їх основних сфер прояву, повинні знайти відображення в екологічному процесі в школі.

Індивідуальну екологічну культуру можна, таким чином, уявити як культуру відносин у таких взаємопов'язаних системах: “людина – людина”, “людина – природа”, “людина – техніка”, “людина – знакова система”, “людина – культура”.

Як показує психолого-педагогічний аналіз, культура людських відносин являє собою основну початкову ланку становлення екологічної культури, де людина сама є частиною природи як гармонійного цілого. В екологічній культурі людини повинні бути гармонізовані як власні почуття, свідомість і поведінка стосовно природи, так і ставлення до оточуючих людей і до тієї техніки, за допомогою якої люди спілкуються з природою і один з одним. Оскільки в цьому спілкуванні важливу роль відіграє не тільки людська мова, а й звуки природи, володіння всією знаковою системою також є важливим елементом розвинутої екокультури людини [4].

Висновки. Аналізуючи теоретичний аспект формування індивідуальної екологічної культури особистості, можна зробити такий висновок: практичний стан відносин людини з природою переконує, що індивідуальну екологічну культуру недостатньо розглядати, обмежуючись лише сьогоднішніми діяльнісними і моральними аспектами системи “людина – природа”.

У ставленні особистості до природи виділяють три аспекти. Перший виражає ставлення до природи як загального предмета праці, природного

середовища життєдіяльності людини, другий – ставлення людини до власних природних даних, свого організму, включеного в систему екологічних взаємовідносин, третій – ставлення людей до діяльності, пов'язаної з вивченням та охороною природного середовища. З цього випливає логічне положення про сутнісну належність і єдність людини і природи, рівноцінну значущість їх життя. При цьому ставлення до людського організму виділено педагогами як екологовиховна проблема, тому що організм людини безпосередньо включений в систему екологічних взаємодій.

Мета екологічної освіти полягає в тому, щоб пробудити в усіх вікових групах населення занепокоєність станом природного середовища та поєднати екологічне мислення й екологічну поведінку з розумінням того, що все у світі взаємопов'язане, що певна дія людини викликає часом непередбачені наслідки впливу на природу. Таким чином, екологічна освіта стає способом життя людини на сучасному етапі її існування на Землі.

Список використаної літератури

1. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. посіб. / В.С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
2. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості / Л. Морозова // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 88–92.
3. Підліснюк В. Сталий розвиток суспільства: роль освіти. Путівник / В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко та ін.; за ред. В. Підліснюк. – К.: Вид-во СПД “Ковальчук”, 2005. – 88 с.
4. Плахотип О. Як ми хочемо прогресу: екологічна освіта школярів / О. Плахотип // Світло. – 2000. – № 3. – С. 37–39.
5. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія / Г.П. Пустовіт. – К.; Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
6. Сухомлинський В.А. Серце віддаю дітям / В.А. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 220 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – К.: Академія, 2002. – 528 с.

Федоренко Д.А. Проблемы формирования индивидуальной экологической культуры личности

Раскрыта проблема формирования индивидуальной экологической культуры личности, определена суть термина “экологическая культура”. Анализ сущности экологической культуры показал ее существование не только как части мировой культуры, но и как экологической культуры личности, основанной на сочетании рационального и эмоционального и способствующей гармоничному развитию личности.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическая культура, экологические знания.

Fedorenko D. Problems of formation of ecological culture of the individual personality

Reveals the problem of formation of ecological culture of the individual personality, defined the essence of the term “ecological culture”. Analysis revealed the essence of ecological culture of its existence not only as a part of world culture, but also as an environmental culture of personality, based on a combination of rational and emotional, and contributes to the harmonious development of personality.

Key words: ecological education, ecological culture, ecological knowledge